

Centraal Planbureau

CPB Achtergronddocument | 19 januari 2016

Vermogensongelijkheid in Nederland, 2006–2013

Thomas Kooiman
Arjan Lejour

Vermogensongelijkheid in Nederland, 2006–2013

CPB Achtergronddocument

**Thomas Kooiman
Arjan Lejour**

15 januari 2016

Inhoud

1 Inleiding—4

2 Data—6

3 Analyse—9

3.1 Nettovermogen—9

3.2 Financiële bezittingen—14

3.3 Onroerend goed—15

3.4 Ondernemingsvermogen—18

Appendix A: Keuzes en aannames—19

Appendix B: De Gini-coëfficiënt—23

Literatuur—24

Samenvatting

In dit achtergronddocument analyseren we in detail de ontwikkeling van de vermogensongelijkheid over de periode 2006-2013. We maken daarbij gebruik van administratieve data van het CBS met informatie over de vermogens van Nederlandse huishoudens. Volgens deze data hebben anno 2013 de tien procent meest vermogende huishoudens 66% van het vermogen in handen. De top 1% (overeenkomstig het aantal huishoudens in de gemeente Almere) bezit 27% en de top 0,1% heeft circa 10% in handen. De Gini-coëfficiënt, een populaire maatstaf voor ongelijkheid - bedraagt circa 0,90 in 2013, waarbij een coëfficiënt van 1 een volledige ongelijkheid aangeeft.

Dit cijfer geeft echter een vertekend beeld van de werkelijke vermogensverdeling. De Nederlandse vermogensstatistiek heeft namelijk twee grote tekortkomingen die van grote invloed zijn op de vermogensverdeling: het pensioenvermogen en de kapitaalverzekeringen in de eigen woning. Dit heeft twee oorzaken. Het is moeilijk deze vermogensbestandsdelen aan huishoudens te koppelen en daarnaast kunnen huishoudens niet vrijelijk beschikken over deze vermogens. Zonder pensioenvermogens zouden huishoudens zelf meer vermogen opbouwen met het oog op de toekomst. Om die reden nemen wij het pensioenvermogen wel mee. Het berekenen van het effect van deze twee vermogenscomponenten vereist een zogenaamd balanced panel van huishoudens. Wanneer we deze vermogenscomponenten meerekenen valt de Gini-coëfficiënt in 2013 bijna achttien basispunten lager uit, vooral vanwege het pensioenvermogen.

Door ontwikkelingen op de huizenmarkt is de vermogensongelijkheid vanaf 2009 fors opgelopen. Tussen 2009 en 2013 steeg het aandeel in het vermogen van de top 10% rijkste huishoudens van 57% naar 66%, en liep de Gini-coëfficiënt (exclusief pensioenvermogen en kapitaalverzekeringen eigen woning) op van 0,78 tot 0,90. Dat is echter niet een uitkomst van een vermogenstoename aan de top, maar vooral een relatief sterk gedaald vermogen in het midden van de verdeling. Veel Nederlandse huishoudens hebben hun eigen woning met een hoge hypotheek gefinancierd, waardoor hun vermogenspositie erg gevoelig is voor de ontwikkeling van huizenprijzen. De stijging van de vermogensongelijkheid kan ook heel goed tijdelijk blijken te zijn, nu de huizenmarkt weer aantrekt.

Tot slot geldt dat de verdeling zeer uiteenloopt over de componenten van het vermogen. Het ondernemingsvermogen spant de kroon: de top 1%-huishoudens met het meeste ondernemingsvermogen bezit in 2013 zo'n 87% van het totaal. Een soortgelijk beeld bestaat bij het aandelenvermogen en obligaties. De bank- en spaartegoeden zijn een stuk minder scheef verdeeld: de top 10% bezit zo'n 61% van het totaal, de top 1% 20%, en de top 0,1% 6%. De ongelijkheid in de nettowaarde van de eigen woning daalde in de aanloop van de crisis om vervolgens weer fors te stijgen, overeenkomstig met het verloop in de ongelijkheid van het nettovermogen. Tussen 2006 en 2013 bleek de ongelijkheid van de financiële bezittingen redelijk stabiel, ondanks de volatiliteit van de aandelenkoersen, alleen de ongelijkheid in de spaartegoeden nam iets toe.

1 Inleiding

Het thema Vermogensongelijkheid staat hoog op de agenda. Met het verschijnen van Thomas Piketty's *Kapitaal in de 21 eeuw*, is wereldwijd de aandacht voor vermogensongelijkheid fors toegenomen. Piketty (2014) laat zien dat in veel landen de ongelijkheid de laatste dertig tot veertig jaar substantieel is gegroeid en hij verwacht dat deze trend zich doorzet.¹ In Nederland heeft de WRR in 2014 met een studie over de inkomens- en vermogensongelijkheid in Nederland het debat verder aangezwengeld. WRR (2014) concludeert dat het vermogen in Nederland, net als in andere landen, veel ongelijker is verdeeld dan inkomen. Ten opzichte van andere landen blijkt vermogensongelijkheid in ons land aanzienlijk te zijn. Waar de Gini-coëfficiënt – een populaire maatstaf voor ongelijkheid – voor het netto-inkomen ongeveer 0,3 is, is deze voor vermogen groter dan 0,8 (in 2012).^{2, 3} Salverda (2015) laat zien dat de vermogensongelijkheid tijdens de economische crisis is toegenomen.

Deze publicaties hebben tot veel vragen in beleid en politiek geleid (zie ook Tweede Kamer, 2015), vooral over de toename van de vermogensongelijkheid in het recente verleden en het voortzetten hiervan in de toekomst. De beantwoording van deze vragen wordt bemoeilijkt doordat de data over het vermogen op huishoudniveau vaak niet compleet zijn en moeilijk over de tijd vergeleken kunnen worden (WRR, 2014). Dit achtergronddocument levert een bijdrage aan dit debat door de toename van de vermogensongelijkheid tussen 2006 en 2013 te analyseren en waar mogelijk andere vermogensbestandsdelen aan de vermogensstatistieken toe te voegen.

Het vermogen van huishoudens wordt in de CBS-statistiek gedefinieerd als de waarde van het onroerend goed plus de financiële bezittingen, het overige bezit en het ondernemingsvermogen, minus de schuld. Een belangrijke omissie daarbij is het pensioenvermogen, hoewel het toegerekende pensioenvermogen aan huishoudens niet hetzelfde is als financieel vermogen. Over pensioenvermogen kan je niet vrijelijk beschikken en het is ook niet overerfbaar. Anderzijds zouden huishoudens zonder het grote pensioenvermogen van ongeveer 1450 mld euro (stand derde kwartaal 2015)⁴ heel andere spaar- en vermogensbeslissingen hebben genomen en leiden pensioenuitkeringen wel tot meer beschikkingsmacht. Caminada et al. (2014) voegen het pensioenvermogen wel toe aan de standaarddefinitie van vermogen. Zij concluderen dat de vermogensongelijkheid met pensioenvermogen met een Gini-coëfficiënt van 0,68 kleiner is dan de Gini-coëfficiënt zonder pensioenvermogen (0,80) in 2010.

¹ Deze verwachting wordt stevig betwist, zie onder andere Krusell en Smith (2014) en Van Schaik (2014). Daarnaast is de hoeveelheid vermogen ook gekoppeld aan de levensloop, maar dit argument blijft vaak buiten beschouwing.

² Hoewel de kwaliteit en continuïteit van de data over de tijd te wensen overlaat, lijkt de kwalitatieve conclusie robuust te zijn. Overigens zijn de coëfficiënten moeilijk te vergelijken omdat de onderliggende concepten inkomen en vermogen heel verschillend zijn. Vermogen heeft betrekking op de gehele levensloop en daarbij worden ook schulden en negatieve vermogens meegenomen. Inkomens hebben betrekking op een bepaald jaar en kunnen eigenlijk niet negatief zijn.

³ Zie Appendix B voor meer informatie over de Gini-coëfficiënt.

⁴ Zie [Tabel 11.1](#) in de *Monetaire en financiële statistieken Nederland* van De Nederlandsche Bank.

In dit achtergronddocument analyseren we in detail de ontwikkeling van de vermogensongelijkheid over de periode 2006-2013. We maken daarbij gebruik van administratieve data van het CBS met informatie over de vermogens van Nederlandse huishoudens. Volgens deze data heeft anno 2013 de 10% meest vermogende huishoudens 66% van het vermogen in handen. De top 1% bezit 27% en de top 0,1% heeft 11% in handen. De Gini-coëfficiënt bedraagt 0,90 in 2013, waarbij een coëfficiënt van 1 een volledige ongelijkheid aangeeft. Dit cijfer geeft echter een vertekend beeld van de werkelijke vermogensverdeling. De Nederlandse vermogensstatistiek heeft namelijk twee grote tekortkomingen die van grote invloed zijn op de vermogensverdeling: het pensioenvermogen en de kapitaalverzekeringen in de eigen woning. Net zoals Caminada et al. (2014) nemen wij de pensioenaanspraken mee in onze definitie van vermogen en voegen daar ook de waarde van kapitaalverzekeringen aan toe. Hierbij moet wel bedacht worden dat de laatste verzekeringen wegens een gebrek aan data op huishoudniveau niet een-op-een aan huishoudens gekoppeld kunnen worden, maar dat daar een inschatting van wordt gemaakt op basis van een aantal karakteristieken en macrodata. Het berekenen van het effect van deze twee vermogenscomponenten vereist een zogenaamd balanced panel van huishoudens. Wanneer we deze vermogenscomponenten meerekenen, valt de Gini-coëfficiënt in 2013 bijna achttien basispunten lager uit.

Door ontwikkelingen op de huizenmarkt is de vermogensongelijkheid vanaf 2009 fors opgelopen. Tussen 2009 en 2013 steeg het aandeel in het vermogen van de top 10% rijkste huishoudens van 57% naar 66%, en liep de Gini-coëfficiënt (exclusief pensioenvermogen en kapitaalverzekeringen eigen woning) op van 0,78 tot 0,90. Dat is echter niet zozeer een uitkomst van een toename in bezit bij de Nederlands allerrijksten, maar vooral van een relatief sterk gedaald vermogen in het midden van de vermogensverdeling. Veel Nederlandse huishoudens hebben hun woning met een hoge hypotheek gefinancierd, waardoor hun nettovermogens ten gevolge van hefboomwerking verschrompelden met de daling van de huizenprijzen. Bij een verder herstel op de woningmarkt zal de vermogensongelijkheid dan ook weer dalen. Dit wordt bevestigd door een scenarioanalyse waaruit blijkt dat de Gini-coëfficiënt maar beperkt zou zijn opgelopen als we de huizenprijzen vanaf 2006 constant houden.

Tot slot geldt dat de verdeling zeer uiteenloopt over de componenten van het vermogen. Het ondernemingsvermogen spant de kroon: de top 1% huishoudens met het meeste ondernemingsvermogen bezit in 2013 zo'n 87% van het totaal, met weinig schommeling tussen 2006 en 2013. Een soortgelijk beeld bestaat bij het aandelenvermogen, waar 78% van het totaal in bezit van de top 1% is. De bank- en spaartegoeden zijn een stuk minder scheef verdeeld: de top 10% bezit zo'n 61% van het totaal, de top 1% 20 procent, en de top 0,1% 6%. De ongelijkheid in de nettowaarde van de eigen woning daalde in de aanloop van de crisis om vervolgens weer fors te stijgen, overeenkomstig met het verloop in de ongelijkheid van het nettovermogen. Tussen 2006 en 2013 was er weinig verandering in de ongelijkheid in de financiële bezittingen, alleen de ongelijkheid in de spaartegoeden nam iets toe.

Het vervolg van dit achtergronddocument is als volgt opgebouwd. Sectie 2 bespreekt de gebruikte data en geeft beschrijvende statistieken. Sectie 3 bespreekt stapsgewijs de

ontwikkeling van de verdeling van de componenten van het vermogen. Appendix A gaat in op de verschillende aannames die zijn gemaakt om het pensioenvermogen en de kapitaalverzekeringen eigen woning te imputeren. Appendix B geeft informatie over hoe de Gini-coëfficiënt tot stand komt.

2 Data

Deze analyse maakt hoofdzakelijk gebruik van het Integraal Vermogensbestand (IVB) van het CBS. We betrekken daarbij 2006 tot en met 2013 in de analyse, waarbij de cijfers over 2013 nog voorlopig zijn. 2006 is het eerste beschikbare jaar van dit bestand. Het IVB bevat uitgebreide informatie over de verschillende vermogenscomponenten van huishoudens, zoals de financiële bezittingen, de waarde van de eigen woning en het ondernemingsvermogen. Het IVB kent echter ook een aantal omissies, omdat een deel van de vermogensstatistiek ontbreekt of niet goed wordt gemeten. Voor huishoudens zonder belastbaar inkomen in box 3 worden de overige schulden niet waargenomen. Daarnaast werden tot en met 2011 geen betaalrekeningen waargenomen, net als spaartegoeden met een saldo kleiner of gelijk aan 500 euro. Het ondernemingsvermogens van directeur-groootaandeelhouders wordt ingeschat op basis van box 2 inkomen.⁵ De twee grootste omissies in de vermogensstatistiek betreffen de kapitaalverzekeringen in de eigen woning (KEW-vermogen) en het opgebouwde pensioenvermogen, die we koppelen aan het IVB.

Daarbij maken we gebruik van het Pensioenaansprakenbestand en het Integraal Persoonlijk Inkomen (IPI) voor de berekening van het pensioenvermogen. Het Pensioenaansprakenbestand bevat informatie over de opgebouwde pensioenaanspraken uit de tweede pijler van Nederlanders tussen de 15 en 65 jaar.⁶ Een van de variabelen beschrijft de geschatte jaarlijkse annuïteit, die we gebruiken om het pensioenvermogen van Nederlanders jonger dan 65 jaar te berekenen. Het IPI geeft informatie over het persoonlijk bruto-inkomen en het persoonlijk primaire inkomen van Nederlanders. Deze informatie gebruiken we om het pensioenvermogen van gepensioneerde Nederlanders te berekenen. Appendix A legt uit hoe het pensioenvermogen wordt berekend.

Uit informatie van De Nederlandsche Bank (DNB) weten we hoeveel vermogen is opgebouwd in kapitaalverzekeringen in de eigen woning (KEW-vermogen) (Mastrogiacomo en Van der Molen, 2015). Anno 2012 gaat het landelijk om circa 38,4 miljard. In tegenstelling tot het IVB en het Pensioenaansprakenbestand weten we echter niet hoe dit vermogen onder de huishoudens is verdeeld. Daarom wijzen we, met behulp van een aantal veronderstellingen, dit KEW-vermogen op willekeurige wijze aan huishoudens toe met een

⁵ Bettendorf et al. (2015) laten zien dat veel DGA's gedurende 2007 tot en met 2011 helemaal geen inkomen in box 2 uitkeren. Een kleine minderheid van de ondernemers doet dat elk jaar. Dit maakt een inschatting van de eigen vermogen op basis van box 2 inkomen zeer lastig. CBS werkt ook aan een betere inschatting van deze vermogens, maar deze waren tijdens het onderzoek nog niet beschikbaar.

⁶ Het pensioenvermogen dat is opgebouwd in de derde pijler of in zogenaamde pensioen-bv's is dus niet opgenomen. We hebben dan ook geen informatie over het verwachte pensioen van zzp'ers en DGA's dat is opgebouwd buiten de tweede pijler.

spaar-, beleggings- of levenshypotheek. Wel houden we er rekening mee dat jongere huishoudens vaker een spaar- beleggings- of levenshypotheek hebben dan oudere generaties voor wie deze hypotheekvormen vroeger niet beschikbaar waren. Appendix A gaat verder in op de toewijzing van het KEW-vermogen aan huishoudens.

In de analyse maken we gebruik van twee aparte selecties van het IVB die verschillende doelen dienen. De eerste selectie van 1,7 miljoen huishoudens bevat uitsluitend huishoudens die tussen 2006 en 2013 ieder jaar in de data voorkomen, een zogenaamd *balanced panel*. Dit is een noodzakelijke voorwaarde om het effect van het pensioenvermogen en het opgebouwde vermogen in spaar- en beleggingshypotheek op de vermogensongelijkheid te bepalen.⁷ Ook kunnen we hiermee de vermogensontwikkeling van huishoudens over de tijd volgen. Een belangrijk nadeel is dat de selectie niet representatief is voor de Nederlandse bevolking: jongeren veranderen vaker van huishouden (door verhuizingen of veranderingen in de samenstelling van het huishouden) en zijn daardoor ondervertegenwoordigd in een *balanced panel*. Dit geldt ook voor ouderen van wie de partner wegvalt of komt te overlijden. We adresseren dit probleem met een tweede selectie van 2,3 miljoen huishoudens die representatief is voor de Nederlandse bevolking. De meeste figuren maken gebruik van de representatieve selectie van huishoudens. Is dat niet het geval, dan wordt dat aangegeven.

Tabel 2.1 laat beschrijvende statistieken zien van het IVB in 2013 voor de beide selecties. Het mediane huishouden bezit in de representatieve selectie voor ongeveer 18.000 euro aan nettovermogen. Omdat de vermogensverdeling scheef is, ligt het gemiddelde met 140.000 euro aanzienlijk hoger. Ook valt op dat een groot aantal vermogenscomponenten door een klein deel van de huishoudens wordt aangehouden: de mediane waarde van het vermogen is nul voor obligaties, aandelen, overig onroerend goed, overige bezittingen, het ondernemingsvermogen, de hypotheekschuld én de overige schulden. In het *balanced panel* ligt het mediane nettovermogen met 75.000 euro een stuk hoger, net als voor de meeste componenten van het nettovermogen. De reden is dat deze selectie een stuk minder jonge (en dus nieuwe) huishoudens bevat, die vaker kleine of negatieve vermogens hebben.

Tabel 2.2 toont de ontwikkeling van het nettovermogen over de tijd voor de representatieve selectie en het *balanced panel*. Beide selecties tonen tussen 2006 en 2008 een aanzienlijke stijging in het mediane vermogen. Vanaf 2008 daalt het mediane vermogen ieder jaar fors, onder andere door ontwikkelingen op de huizenmarkt. In 2008 bedroeg het mediane vermogen ongeveer 43.000 euro in de representatieve selectie. In 2013 was dit bedrag geslonken tot 18.000 euro. Een soortgelijke ontwikkeling is zichtbaar in het *balanced panel*. De daling voor de representatieve selectie is echter wel groter dan die voor het *balanced panel*. Dit suggereert dat met name jongere generaties – die zijn ondervertegenwoordigd in het *balanced panel* – door de crisis zijn geraakt.

⁷ In Appendix A werken we uit hoe we het pensioenvermogen en het KEW-vermogen uitrekenen en aan huishoudens toewijzen.

Tabel 2.1 Beschrijvende statistieken IVB, 2013 (in duizenden euro's)

			Representatieve selectie		Balanced-panel		
			Gemiddeld	Mediaan	Gemiddeld	Mediaan	
(+)	Bezittingen	1.	Financiële bezittingen	73,5	10,9	92,2	20,8
		1.1.	Bank- en spaartegoeden	40	9,7	53,8	18,3
		1.2.	Obligaties	3,3	0	4,9	0
		1.3.	Aandelen	30	0	33,4	0
		1.3.1.	Waarvan aanmerkelijk belang	18,7	0	17,6	0
		1.3.2.	Waarvan aandelen geen aanmerkelijk belang	11,3	0	15,9	0
		2.	Onroerend goed	159,3	134,3	182,3	166,7
		2.1.	Eigen woning	137,6	130,6	161,4	164
		2.2.	Overig onroerend goed	21,7	0	20,9	0
		3.	Overige bezittingen	4,7	0	5,7	0
	4.	Ondernemingsvermogen	5,9	0	6,8	0	
(-)	Schulden	5.	Totale schuld	103,1	0	93,4	30
		5.1.	Hypotheekschuld	90,3	0	81,5	20,5
		5.2.	Overige schulden van het huishouden	12,7	0	11,9	0
Saldo	6.	Nettovermogen van het huishouden	140,2	18,2	193,6	75,5	
Aantal huishoudens			2,3 mln	2,3 mln	1,7 mln	1,7 mln	

De uitkomsten voor het representatieve panel wijken iets af van de cijfers die door het CBS op Statline worden gepresenteerd. Dat geldt vooral voor het vermogen van mediane huishoudens tot en met 2010. De cijfers van Statline zijn vanaf 2011 gebaseerd op een integrale waarneming, waardoor de verschillen tussen de Statline- en IVB-cijfers kleiner zijn geworden.

Tabel 2.2 **Nettovermogen, 2006 – 2013, in duizenden euro's**

	Representatieve steekproef		Balanced-panel		Statline	
	Gemiddelde	Mediaan	Gemiddelde	Mediaan	Gemiddelde	Mediaan
2006	160	32	197	86	158	38
2007	172	39	213	98	172	43
2008	180	44	228	111	181	47
2009	174	39	220	108	172	42
2010	169	31	218	98	166	33
2011	161	28	210	93	162	30
2012	157	26	210	92	159	27
2013	140	18	194	76	145	19

Statline 2006/2010 op basis van IPO. 2011-2013 op basis van integrale waarneming. Statline cijfers voor 2013 zijn definitief, IVB cijfers voor dat jaar voorlopig.

3 Analyse

Dit hoofdstuk analyseert de ontwikkeling van de vermogensongelijkheid gedurende de periode 2006–2013. We bespreken allereerst de ongelijkheid in het nettovermogen, de som van alle vermogenscomponenten zoals geregistreerd door het CBS. Dat doen we eerst voor de representatieve selectie van huishoudens, en vervolgens voor huishoudens in een balanced panel. In het balanced panel volgen we huishoudens over de tijd en betrekken we het pensioenvermogen en de kapitaalverzekeringen eigen woning in de analyse. Vervolgens bespreken we stapsgewijs de ongelijkheid in de representatieve selectie in de belangrijkste componenten: de financiële bezittingen, het onroerend goed, en het ondernemingsvermogen. Vanwege de geringe bijdrage van de overige bezittingen en de overige schulden in het nettovermogen laten we deze componenten buiten beschouwing.

3.1 Nettovermogen

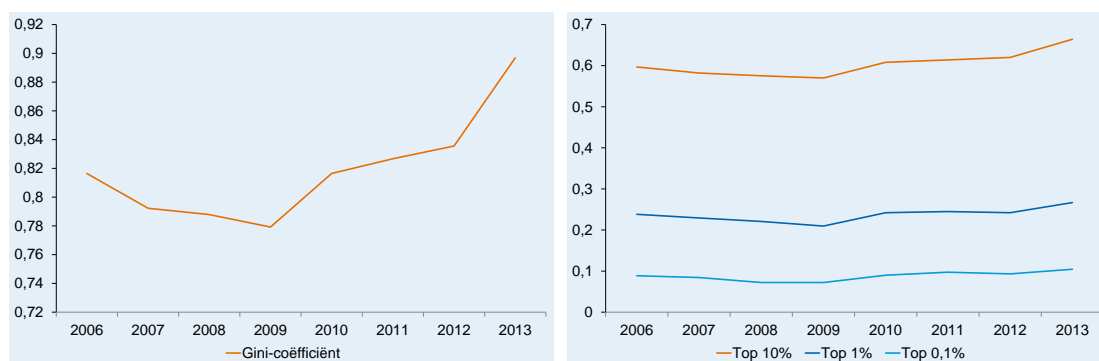
Representatieve selectie van huishoudens

Na een daling in de aanloop naar de financiële crisis is de ongelijkheid in het nettovermogen (zonder pensioen en KEW-vermogen) in de afgelopen jaren fors gestegen: de Gini-coëfficiënt steeg van 0,78 in 2009 tot bijna 0,90 in 2013 (zie figuur 3.1).⁸ Aan de top van de vermogensverdeling zien we een soortgelijk patroon. Anno 2009 bezat de 10% meest vermogende Nederlanders circa 57% van het totale vermogen. In 2013 was dit percentage

⁸ Volgens het CBS (2015) blijft de Gini-coëfficiënt in 2014 op hetzelfde niveau.

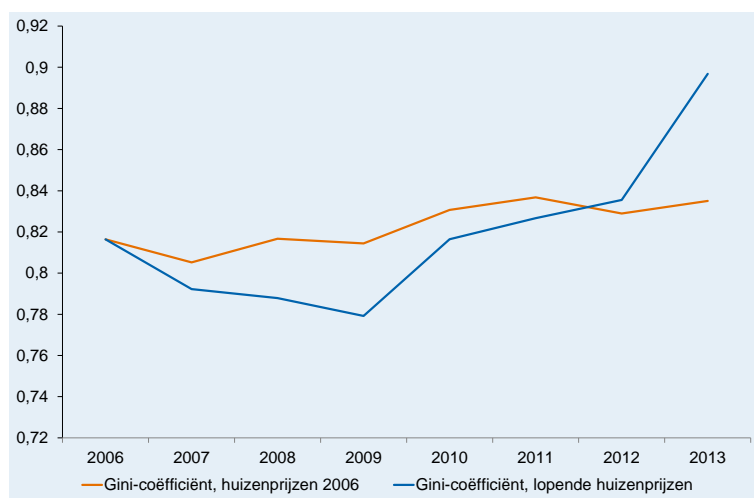
gestegen tot 66%. Ook het aandeel van de top 1% en de top 0,1% steeg. In 2013 bezitten deze groepen respectievelijk circa 27% en 10% van het totale vermogen.

Figuur 3.1 Ongelijkheid in nettovermogen uitgedrukt in Gini-coëfficiënt (links) en aandelen van de top (rechts)

Uit figuur 3.2 blijkt dat de Gini-coëfficiënt van het nettovermogen zeer gevoelig is voor de ontwikkeling van de huizenprijzen. De figuur toont de Gini-coëfficiënt van het nettovermogen en de coëfficiënt van het nettovermogen wanneer we de waarde van de eigen woning uitdrukken in prijzen van 2006.⁹ Als de huizenprijzen niet waren veranderd, was de Gini-coëfficiënt tot 2009 niet teruggelopen, maar gelijk gebleven. Ook de sterke oploop in de Gini-coëfficiënt vanaf 2009 verdwijnt grotendeels. Als de huizenprijzen vanaf 2006 gelijk waren gebleven was – *ceteris paribus* – de Gini-coëfficiënt in 2013 met slechts twee basispunten gestegen.¹⁰

Figuur 3.2 Ontwikkeling Gini-coëfficiënt bij constante huizenprijzen

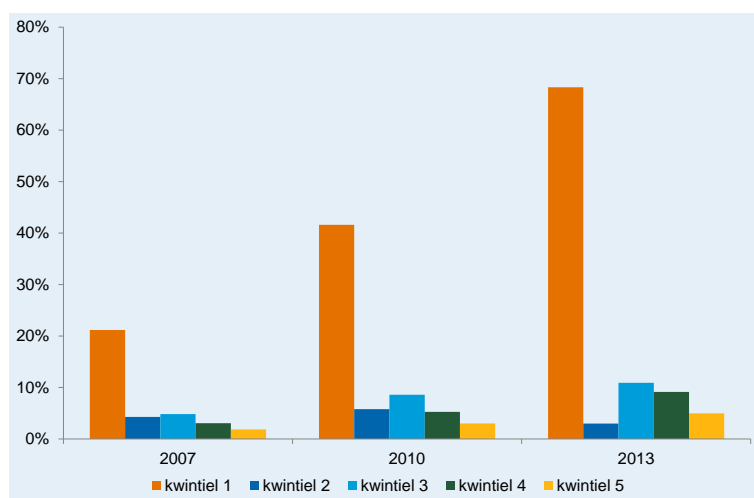

⁹ We gebruiken de prijsmutatie van de verkoop van bestaande koopwoningen in januari in een jaar ten opzichte van het jaar daarvoor. De data komen van CBS Statline.

¹⁰ CBS (2015) presenteert de Gini-coëfficiënt van het vermogen zonder eigen huis en hypotheekschuld. Deze neemt met 4 basispunten toe tussen 2006 en 2013.

Gelijktijdig met de toegenomen vermogensongelijkheid, is ook het aantal huishoudens met een onderwaterhypotheek sterk toegenomen. Figuur 3.3 toont het percentage huishoudens met een onderwaterhypotheek per kwintiel voor de jaren 2007, 2010 en 2013.¹¹ Ook voor de crisis waren er al veel huishoudens met een hypotheek hoger dan de waarde van de eigen woning. Deze onderwaterhypotheeken zijn voornamelijk in het eerste kwintiel van de vermogensverdeling te vinden: het gaat om 21% van de huishoudens in 2007. In de andere kwintielen lag dit percentage tussen de twee en vijf procent. Tussen 2007 en 2013 is het percentage huishoudens met een onderwaterhypotheek in het eerste kwintiel fors gestegen, tot 42% in 2010 en 68% in 2013. Het percentage onderwaterhypotheeken in het tweede kwintiel nam over de tijd juist af. Dat is waarschijnlijk het gevolg van een verschuiving van huishoudens met een onderwaterhypotheek van het tweede naar eerste kwintiel.

Figuur 3.3 Percentage huishoudens met een onderwaterhypotheek, per kwintiel, per jaar

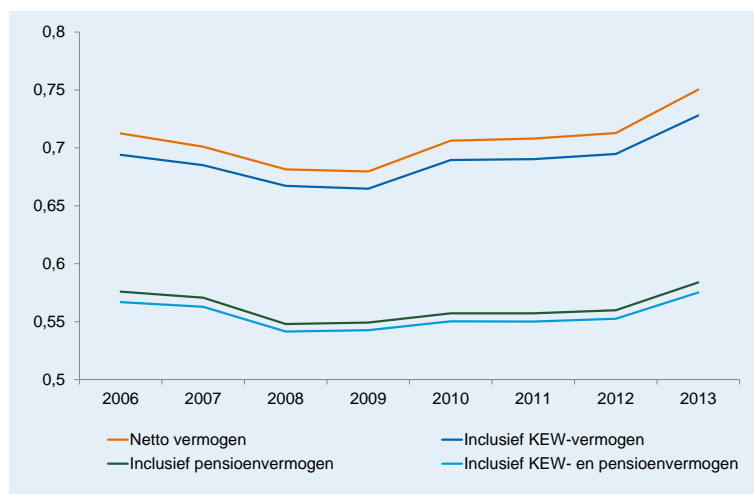
Balanced panel van huishoudens

Het opnemen van het pensioenvermogen en het KEW-vermogen heeft een grote invloed op de hoogte en het verloop van de Gini-coëfficiënt van het vermogen (zie figuur 3.4). Merk op dat de Gini-coëfficiënt van het nettovermogen exclusief pensioen- en KEW-vermogen in figuur 3.4 verschilt van de coëfficiënt in figuur 3.1, omdat figuur 3.4 gebruik maakt van het balanced panel van huishoudens. Het KEW-vermogen verlaagt de Gini-coëfficiënt in 2013 met zo'n twee basispunten, het pensioenvermogen met bijna zeventien basispunten.¹² Gecombineerd valt de Gini-coëfficiënt in 2013 bijna achttien basispunten lager uit. Daarnaast valt op dat wanneer we het pensioen- en KEW-vermogen rekenen tot het vermogen, de Gini-coëfficiënt tussen 2009 en 2013 veel minder sterk oploopt, van 0,54 tot 0,58. Veel huishoudens ontwikkelden gedurende de crisisjaren een negatief nettovermogen, wat de Gini-coëfficiënt heeft verhoogd. Maar wanneer we het pensioen- en KEW-vermogen tot het vermogen rekenen, raakt deze minder snel negatief, waardoor de oploep in de Gini beperkt blijft.

¹¹ De KEW-vermogens zijn hier niet meegenomen.

¹² Omdat we het aantal huishoudens met KEW-vermogen in de analyse onderschatten, is het effect op de Gini-coëfficiënt in werkelijkheid mogelijk groter. Het totale effect blijft echter klein: uit een analyse blijkt dat het effect op de Gini-coëfficiënt maximaal twee keer zo groot is als we in deze analyse meten (zie ook Appendix A).

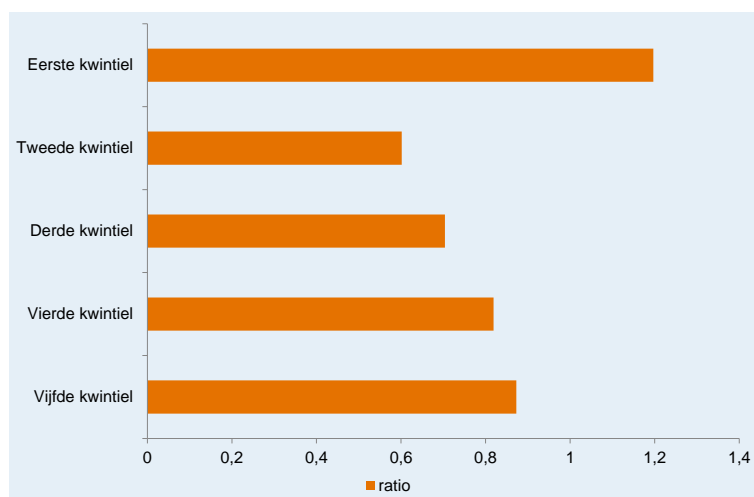
Figuur 3.4 Het effect van het pensioen- en KEW-vermogen op de Gini-coëfficiënt

Balanced panel.

Wat verklaart de toename in de vermogensongelijkheid? Figuur 3.5 laat zien hoe de vermogens van huishoudens die in 2009 tot een bepaald kwintiel in de vermogensverdeling behoorden, zich hebben ontwikkeld in 2013. We zetten daarbij het mediane vermogen in 2013 binnen een kwintiel af tegen het mediane vermogen in datzelfde kwintiel in 2009. Uit de figuur blijkt dat alleen de huishoudens uit het laagste kwintiel erop vooruit zijn gegaan. In alle andere kwintielen daalde het vermogen fors, met name in het midden van de verdeling. De vermogensongelijkheid is dan ook niet gestegen omdat de rijkste huishoudens rijker zijn geworden, maar omdat de vermogens in hogere kwintielen relatief minder sterk daalden dan in de lagere kwintielen.¹³

Figuur 3.5 Vermogensmutatie 2009-2013 per kwintiel

Mediaan nettovermogen in 2013 ten opzichte van 2009, kwintielen bepaald in 2009, Balanced panel.

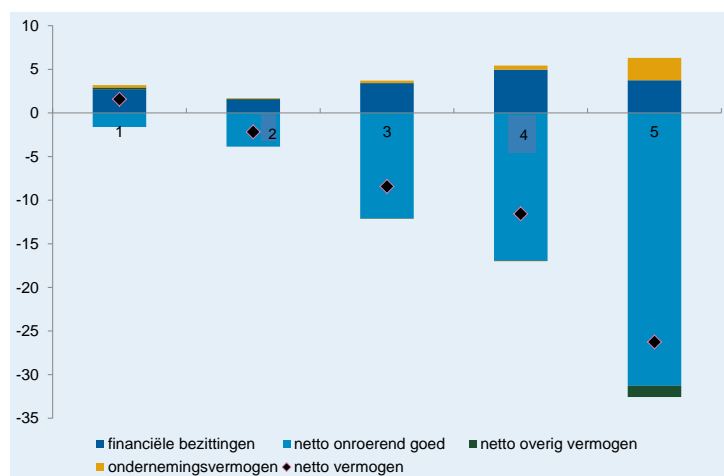
¹³ Zie ook Salverda (2015) en het CBS (2015).

Door de ontwikkelingen in het vermogen tussen 2009 en 2013 zijn veel huishoudens sinds 2009 van positie in de vermogensverdeling veranderd (zie tabel 3.1). 31% van de huishoudens die in 2009 tot het eerste vermogenskwintiel behoorden is in 2013 in het tweede kwintiel terug te vinden. Veel huishoudens uit de andere kwintielen zijn tussen 2009 en 2013 juist in kwintiel gezakt: 25% van de huishoudens die in 2009 tot het tweede kwintiel behoorden zitten in 2013 in het eerste kwintiel, terwijl 55% in hetzelfde kwintiel blijft. Van de huishoudens uit het derde kwintiel daalde zeven procent af tot het eerste kwintiel, en twaalf procent tot het tweede. De dynamiek is het grootste in de onderste kwintielen van de verdeling: van de huishoudens die in 2009 tot het eerste kwintiel behoorden is 33% van positie verschoven en in het tweede kwintiel zelfs 44%, tegen 15% van de huishoudens in het bovenste kwintiel. Deels hangt dit samen met de grenzen van de kwintielen in de vermogensverdeling. Voor de laagste kwintielen zal een verandering in vermogen van, zeg, 10.000 euro veel eerder tot een kwintielsprong leiden dan voor de hoogste kwintielen.

Tabel 3.1 Transitie matrix

Balanced panel					
Kwintiel in 2013					
Kwintiel in 2009	1	2	3	4	5
1	66,6%	24,8%	6,6%	1,2%	0,8%
2	30,8%	55,5%	12,4%	0,9%	0,4%
3	1,6%	18,1%	65,0%	13,9%	1,3%
4	0,6%	1,1%	14,5%	71,6%	12,2%
5	0,5%	0,4%	1,5%	12,3%	85,3%

Figuur 3.6 Vermogensmutatie 2009-2013 per kwintiel

Absolute toename in miljarden euro's, naar component; Balanced panel.

Uit figuur 3.6 blijkt dat de nettowaarde van het onroerend goed vrijwel volledig verantwoordelijk is voor de ontwikkeling van het nettovermogen tussen 2009 en 2013. We sommeren de vermogens van huishoudens die in 2009 tot een bepaald kwintiel behoren, en laten de verandering in de periode 2009 - 2013 zien. Net zoals in figuur 3.2 zijn alleen de vermogens in het eerste kwintiel erop vooruit gegaan. Dat komt met name door een toename in financiële bezittingen, doordat de spaartegoeden van huishoudens zijn blijven toenemen.¹⁴

In de andere kwintielen is het nettovermogen gedaald, een toename in de financiële bezittingen ten spijt. Uit de figuur blijkt dat de daling vrijwel volledig op het conto komt van het netto onroerend goed.¹⁵ Hoewel de absolute daling van het nettovermogen het grootst is in het vijfde kwintiel, blijft deze in termen van het totale vermogen in dit kwintiel beperkt (figuur 3.5). Het tegenovergestelde is waar voor het tweede kwintiel: de absolute daling lijkt beperkt, maar is in termen van het (geringe) totale vermogen juist groot.

3.2 Financiële bezittingen

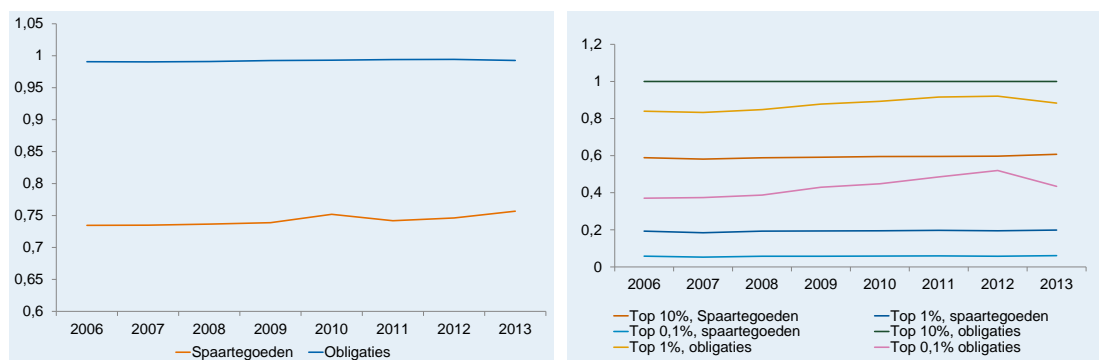
Figuren 3.7 tonen de ontwikkeling in de ongelijkheid van de spaartegoeden en de obligaties, figuur 3.8 doet dat voor de aandelen aanmerkelijk belang en overige aandelen. Beide figuren maken gebruik van de representatieve selectie.

De bezittingen in obligaties zijn uitermate scheef verdeeld: de Gini-coëfficiënt bedraagt jaarlijks ongeveer 0,99 - dichtbij volledige ongelijkheid. Aan de top zien we een vergelijkbaar beeld: in 2013 bezit de top tien procent obligatiehouders het hele bezit in obligaties. Ook binnen de top tien is het bezit scheef verdeeld, gezien het grote aandeel van de top 1% (circa 88% in 2013) en de top 0,1% (circa 43% in 2013). De zeer scheve verdeling van het obligatiebezit valt mede te verklaren door het zeer lage aantal huishoudens met obligaties: anno 2013 gaat het om zo'n drie procent. De spaartegoeden van Nederlandse huishoudens zijn veel minder scheef verdeeld. De Gini-coëfficiënt bedraagt in 2006 0,74 en loopt vervolgens iets op tot 0,76 in 2013. Ook de aandelen van de top van de verdeling zijn lager dan bij de obligaties: de top tien procent bezit in 2013 61% van al het spaargeld, de top één procent 20% en de top 0,1% ongeveer 6%.

¹⁴ Ondanks de toename in de spaartegoeden cirkelde de individuele spaarquote sinds 2008 rond de nul (Eggelte et al. 2014). Dat heeft voor een belangrijk deel te maken met de verzilvering van de overwaarde van de eigen woning (DNB, 2013).

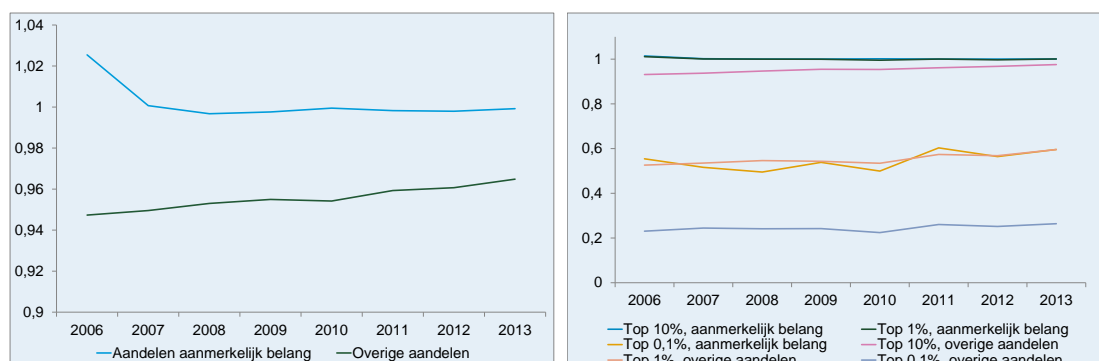
¹⁵ Dat is de waarde van de eigen woning minus de hypotheekschuld, plus het overig onroerend goed.

Figuur 3.7 Ongelijkheid in spaartegoeden en obligaties uitgedrukt in de Gini-coëfficiënt (links) en aandelen van de top (rechts)

Ook het aandelenbezit is zeer scheef verdeeld: de Gini-coëfficiënt van het vermogen in aanmerkelijk belang schommelt rond de 1. De coëfficiënt van de overige aandelen bedroeg in 2006 0,95 en blijft min of meer constant tot en met 2013. Het aanmerkelijk belang is dusdanig scheef verdeeld, dat de top 1% in 2006 dit volledig bezit. Maar ook binnen de top 1% is het bezit scheef verdeeld: de top 0,1% bezit in 2006 bijna 60%. De overige aandelen zijn iets minderscheef verdeeld. Anno 2013 beheerde de top tien procent ongeveer 98% van de overige aandelen, de top 1% beheerde 60%, en de top 0,1% circa 26%. Dat is ook iets minder scheef dan de verdeling van obligatiebezit.

Figuur 3.8 Ongelijkheid in aandelenvermogen uitgedrukt in de Gini-coëfficiënt (links) en aandelen van de top (rechts)

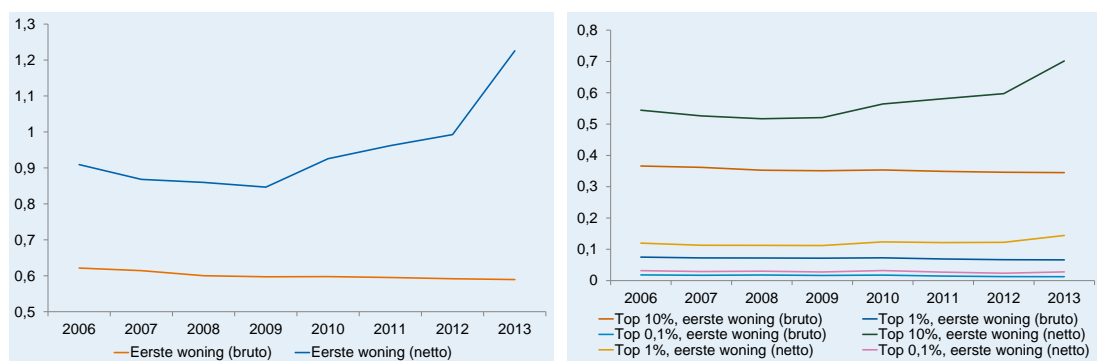

3.3 Onroerend goed

Figuur 3.9 toont de ontwikkeling van de vermogensongelijkheid in de eigen woning in de representatieve selectie. We onderscheiden daarbij de brutowaarde van de eerste woning en de nettowaarde van de eerste woning (de brutowaarde minus de hypotheekschuld). Figuur 3.10 bekijkt de ontwikkeling van de nettowaarde van de eerste woning, inclusief het vermogen in kapitaalverzekeringen eigen woning in het balanced panel. Figuur 3.11 toont de ontwikkeling in de ongelijkheid van het overig onroerend goed (dus exclusief de eerste woning) in de representatieve selectie. Wanneer veel huishoudens een negatieve waarde in het onroerend goed hebben, kan de Gini-coëfficiënt boven de 1 uitkomen. Zie voor een verdere toelichting Appendix B.

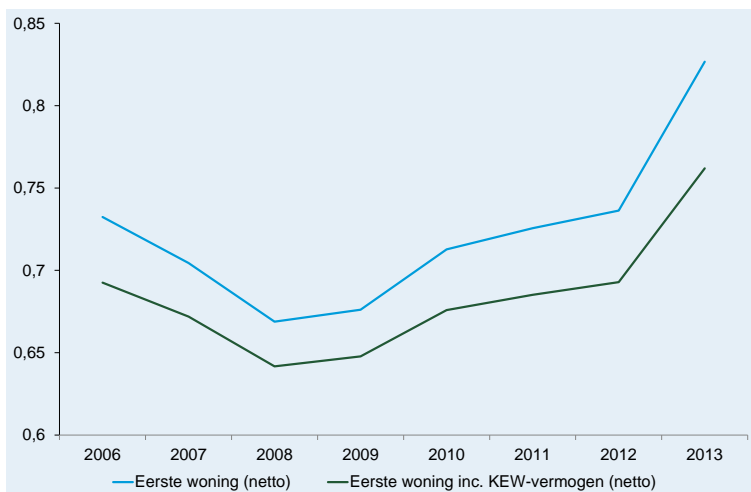
De ongelijkheid in de brutowaarde van de eigen woning is relatief laag en blijft over de tijd constant. De Gini-coëfficiënt bedraagt 0,62 in 2006 en blijft nagenoeg onveranderd. Ook de aandelen van de top tien procent (37 procent), de top 1% (acht procent) en de top 0,1% (twee procent) zijn stabiel over de tijd. Blijkbaar hebben de dalende huizenprijzen van de afgelopen jaren de waarde van de eigen woning langs de gehele verdeling geraakt. De ongelijkheid in de nettowaarde van de eigen woning is aanzienlijk hoger. Jongere generaties hebben relatief weinig op de hypotheek afgelost, waardoor nog geen vermogen in de eigen woning is opgebouwd. Voor oudere generaties ligt dat anders. Zij hebben de overwaarde in de eigen woning door aanhoudende prijsstijgingen zien groeien en hebben bovendien meer afgelost op de hypotheek.

Figuur 3.9 Ongelijkheid in waarde eerste woning in de Gini-coëfficiënt (links) en aandelen van de top (rechts)

De ongelijkheid in de nettowaarde van de eigen woning loopt na 2009 sterk op. De hypotheekrenteaftrek en ruimere financieringsvoorwaarden stelden voor de crisis veel huishoudens in staat via een ruimere hypotheek een relatief duurder huis te financieren. Dat maakte het huishoudens mogelijk om snel vermogenswinsten te boeken vanwege de huizenprijsstijgingen, waardoor de Gini-coëfficiënt in de nettowaarde van de eigen woning tot 2009 met ruim zes basispunten daalde. Het heeft huishoudens echter ook zeer kwetsbaar gemaakt voor dalende huizenprijzen. Dat is duidelijk te zien tussen 2009 en 2013, waar de Gini-coëfficiënt stijgt tot ver boven de 1. Deze ontwikkeling verklaart de stijging in de netto vermogensongelijkheid in de afgelopen jaren: de Gini-coëfficiënt van het nettovermogen in figuur 3.1 loopt parallel aan de coëfficiënt in de nettowaarde van de eigen woning. Wanneer we het KEW-vermogen tot de nettowaarde van de eigen woning rekenen, valt de Gini-coëfficiënt ongeveer in 2006 vier basispunten lager uit (figuur 3.10). Het verschil tussen de twee coëfficiënten loopt iets op over de tijd, omdat het KEW-vermogen het aantal onderwaterhypotheekten in latere jaren weet af te remmen.

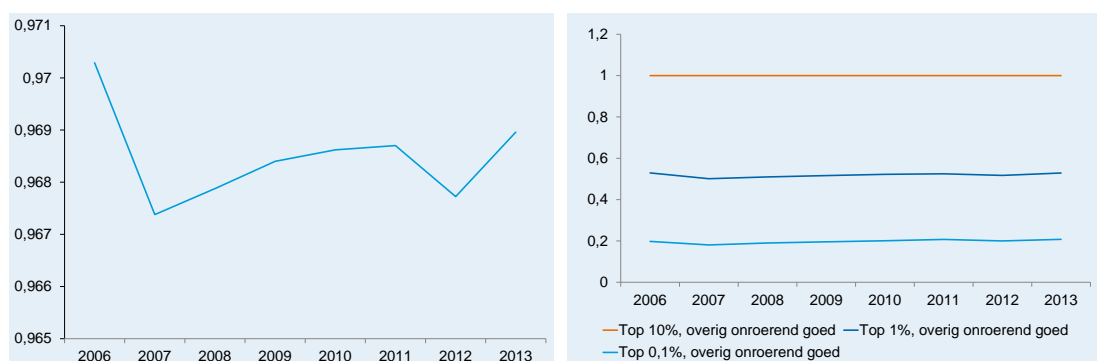
Figuur 3.10 Effect van KEW-vermogen op ongelijkheid nettowaarde eerste woning

Balanced panel.

Figuur 3.11 toont de ongelijkheid in het overig onroerend goed.¹⁶ De Gini-coëfficiënt bedraagt 0,97 in 2006 en verandert nauwelijks gedurende de sample periode. Het rechterpaneel van figuur 3.10 toont het aandeel van de top tien procent, de top een procent, en de top 0,1%. De tien procent huishoudens bezitten gezamenlijk het gehele vermogen in overig onroerend goed. Ook binnen de top tien procent is het bezit scheef verdeeld: de top 1% bezit ongeveer de helft van het totale vermogen en de top 0,1% bezit zo'n twintig procent.

Figuur 3.11 Ongelijkheid in overig onroerend goed uitgedrukt in de Gini-coëfficiënt (links) en aandelen van de top (rechts)

¹⁶ Het overig onroerend goed heeft betrekking op een tweede woning, een vakantiehuis, beleggingspanden e.d. Zie ook het documentatierapport van het [Integraal Vermogensbestand](#).

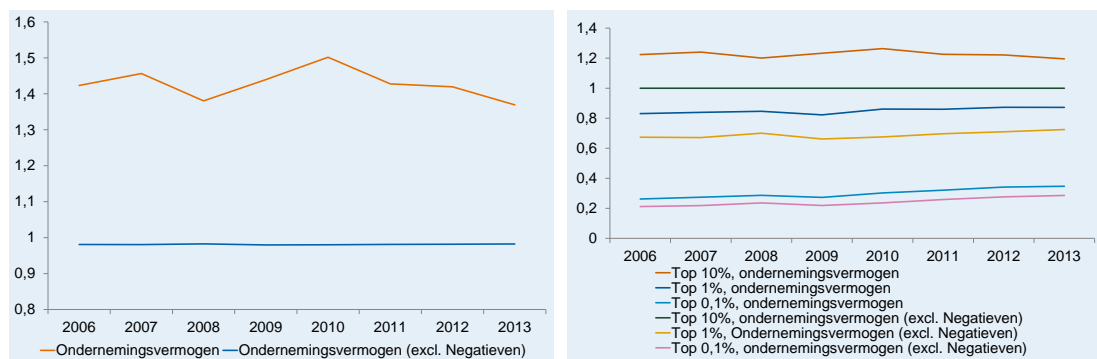
3.4 Ondernemingsvermogen

Figuur 3.12 toont de ontwikkeling van de ongelijkheid in het ondernemingsvermogen in de representatieve selectie van huishoudens.¹⁷ We tonen zowel de ontwikkeling inclusief als exclusief negatieve waarnemingen.

Van alle vermogenscomponenten is het ondernemingsvermogen het meest scheef verdeeld. De Gini-coëfficiënt fluctueert ieder jaar rond de 1,4 terwijl de top 10% meer dan 120% van het totale ondernemingsvermogen bezit. De top 1% bezit meer dan tachtig procent, terwijl de top 0,1% ongeveer dertig procent bezit. De scheve verdeling van het ondernemingsvermogen kan door twee factoren worden verklaard. Ten eerste heeft een groot aandeel van de Nederlandse IB-ondernemingen een negatief eigen vermogen. In totaal is het ondernemingsvermogen voor circa 30% van de waarnemingen in het databestand negatief, waardoor de Gini-coëfficiënt en de aandelen van de top boven de 1 en 100% uit kunnen lopen. Ten tweede heeft in 2013 slechts zo'n 11% van de huishoudens vermogen in de eigen onderneming.

Ook wanneer we de negatieve waarnemingen buiten de analyse laten, is de ongelijkheid in het ondernemingsvermogen zeer hoog. De Gini-coëfficiënt bedraagt 0,98 en benadert de volledige ongelijkheid. De top 10% bezit 100% van het totaal, een logisch resultaat in het licht van het geringe aantal huishoudens met een eigen IB-onderneming. Binnen de top 10% is het ondernemingsvermogen exclusief negatieven echter ook scheef verdeeld: de top 1% bezit zo'n 67% van het totaal in 2006 en de top 0,1% ongeveer 21%.

Figuur 3.12 Ongelijkheid in ondernemingsvermogen uitgedrukt in de Gini-coëfficiënt (links) en aandelen van de top (rechts)

¹⁷ Het gaat hier om het ondernemingsvermogen van IB-ondernemers. Het vermogen van aanmerkelijk belanghouders behoort tot de aandelen aanmerkelijk belang (figuur 3.8).

Appendix A: Keuzes en aannames

In deze Appendix werken we de stappen uit dit zijn genomen voor de samenstelling van het analysebestand waarmee de vermogensongelijkheid in Nederland wordt berekend.

Representatieve selectie van huishoudens

Selectie

In de eerste selectie wordt ieder jaar een willekeurige selectie van 30 procent van de Nederlandse huishoudens gekozen. In de databestanden van het CBS wordt een huishouden geïdentificeerd met een zogenaamd huishoudnummer, een unieke combinatie van cijfers. Achter ieder huishoudnummer wordt tevens de datum van aanvang van het huishouden en de datum van het einde van het huishouden opgegeven. Wanneer de compositie van volwassenen of het adres binnen een huishouden wijzigt, verandert ook het huishoudnummer. Bij kleinere veranderingen in het huishouden, zoals een verandering in burgerlijke staat of een kind dat het huis verlaat, blijft het huishoudnummer onveranderd maar ontstaat er een nieuwe combinatie van de aanvang en het einde van het huishouden.

Balanced panel van huishoudens

Selectie

We starten met een selectie van huishoudens die gedurende 2006-2013 ieder jaar in de data voorkomen. Om ieder jaar dezelfde huishoudens te analyseren kijken we alleen naar huishoudens waarvan het huishoudnummer gedurende 2006-2013 niet verandert. Na een willekeurige selectie van huishoudens hebben we circa 1,75 miljoen Nederlandse huishoudens waarvan we de vermogenspositie gedurende acht jaar kunnen volgen.

We koppelen de selectie van huishoudens aan drie databestanden: het integraal vermogensbestand (IVB), het integraal persoonlijk inkomen (IPI) en het pensioenaanspraken bestand. Het IVB bevat informatie over de verschillende vermogenscomponenten van Nederlandse huishoudens. Het IPI geeft informatie over het inkomen, en is nodig om het pensioenvermogen van gepensioneerden te berekenen. Het pensioenaansprakenbestand bevat informatie over de pensioenaanspraken van Nederlanders tussen de 18 en 65 jaar. De peildata van de databestanden is niet eensgezind: het vermogen wordt op 1 januari waargenomen, maar de pensioenaanspraken op 31 december. Daarom koppelen we het IVB aan het pensioenaansprakenbestand van het voorgaande jaar.¹⁸

Bewerken en opschonen van de data

Omdat de data niet foutloos zijn, wordt een deel daarvan aangepast of buiten de selectie gelaten. Zo bestaan er enkele huishoudens waarvan het oudste lid jonger is dan 16 jaar. Deze

¹⁸ Naast het pensioenaansprakenbestand heeft ook het IPI 31 december als peilmoment. Maar omdat we de inkomensstroom uit het IPI over het jaar tot een pensioenvermogen op 1 januari bewerken, koppelen we het IVB in een gegeven jaar aan het IPI van datzelfde jaar.

huishoudens laten we buiten beschouwing. Een enkele keer komt het voor dat de hypotheekvariabele in een jaar een negatieve waarde heeft, om in het volgende jaar weer positief te zijn. Huishoudens waarbij dit in een van de jaren voorkomt halen we uit de selectie. Tot slot passen we de hypotheekvariabele aan om omissies en onregelmatigheden te corrigeren. Ter illustratie: wanneer de waarde van de hypotheek in een jaar daalt van 100 naar 0, en het volgende jaar weer stijgt naar 100, nemen we aan dat de waarde in het tweede jaar feitelijk 100 bedraagt.

Kapitaal- spaar- en beleggingsverzekeringen eigen woning

Met behulp van gegevens van De Nederlandsche Bank (DNB) maken we een ruwe inschatting van het vermogen besloten in kapitaal- en beleggingsverzekeringen in de eigen woning (vanaf heden: KEW-vermogen) dat is opgebouwd in spaar- beleggings- en levenhypotheek. Uit berekeningen van DNB met behulp van microdata over de hypotheek van Nederlandse huishoudens blijkt er anno 2012 landelijk circa 37 miljard euro is opgebouwd in spaar- en beleggingshypotheek (Mastrogiacomo en Van der Molen, 2015).¹⁹ Naar schatting is 1,4 miljard euro opgebouwd in beleggingshypotheek, waardoor het totaal op 38,4 miljard euro uitkomt. Gegevens van eerdere jaren zijn schaars, maar wijken naar verwachting weinig af van de cijfers in 2012.²⁰ Twee effecten heffen elkaar hier op. Enerzijds neemt ieder jaar het gespaarde bedrag in een spaar- beleggings- of levenhypotheek toe, anderzijds worden jaarlijks meer van deze hypotheek afgelost dan uitgegeven.

Met een aantal stappen wijzen we huishoudens toe met KEW-vermogen. In de eerste stap identificeren we of een huishouden beschikt over een hypotheek waarvan de waarde gedurende de looptijd min of meer constant blijft.²¹ Het gaat hier dan ofwel om een aflossingsvrije hypotheek, ofwel om een spaar- beleggings- of levenhypotheek. We weten uit gegevens van DNB (Mastrogiacomo en Van der Molen, 2015) welk deel van de Nederlandse hypotheek aflossingsvrij is. Daarbij kunnen we tevens onderscheid maken naar leeftijd: zo hebben oudere cohorten relatief vaak een aflossingsvrije hypotheek. De rest van het toewijzingsproces van het KEW-vermogen is op basis van willekeur. Het bleek dus niet mogelijk heterogeniteit aan te brengen tussen huishoudens in het percentage van de hypotheek dat aan KEW-vermogen was opgebouwd. De hoeveelheid KEW-vermogen die een huishouden krijgt toegewezen is gelijk aan het aandeel van de hypotheekschuld in de totale schuldenberg van spaar- beleggings- en aflossingsvrije hypotheek. Als gevolg daarvan heeft ieder huishouden hetzelfde percentage van de hypotheek aan KEW-vermogen gespaard. Er waren geen aanvullende data beschikbaar om hier meer heterogeniteit in aan te brengen.

Bij het toewijzen van het KEW-vermogen is rekening gehouden met huishoudens die gedurende de selectie een nieuwe spaar- beleggings- of levenhypotheek kregen, of er juist een aflosten. Huishoudens die gedurende de selectie een spaar- beleggings- of levenhypotheek afsluiten krijgen geen KEW-vermogen toebedeeld, omdat nog niets is opgebouwd. In geval de hypotheek juist volledig werd afgelost, is het KEW-vermogen in de jaren na aflossing gelijkgesteld aan nul.

¹⁹ Deze microdata waren voor ons niet beschikbaar om aan de microdata van het CBS te koppelen.

²⁰ In 2002 bedroeg het KEW-vermogen naar schatting circa 35 miljard (Van Ewijk et al., 2006)

²¹ Wel is rekening gehouden met tussentijdse aflossingen.

Het effect van het KEW-vermogen op de vermogensongelijkheid wordt in deze analyse waarschijnlijk onderschat. Veel Nederlandse huishoudens hebben de eigen woning met een combinatiehypotheek gefinancierd, waarbij bijvoorbeeld de helft aflossingsvrij is en de andere helft een spaarhypotheek. In 2006 ging het om circa 27% van de hypotheek (Bron: WoOn 2006). Omdat het in de data niet mogelijk bleek dit onderscheid te maken, heeft een huishouden in de data altijd één type hypotheek. Hierdoor wijzen we aan te weinig huishoudens KEW-vermogen toe. Met behulp van een scenarioanalyse met fictieve data hebben we het effect op de Gini-coëfficiënt onderzocht. In het eerste scenario hebben alle huishoudens hun eigen woning gefinancierd met een 50% aflossingsvrije hypotheek, en een 50% spaarhypotheek. In het tweede scenario heeft een huishouden óf een aflossingsvrije hypotheek, óf een spaarhypotheek, conform de analyse. Het blijkt dat het KEW-vermogen onder scenario 1 ongeveer twee keer zoveel basispunten van de Gini-coëfficiënt aftrekt dan in scenario 2. Scenario 2 komt overeen met wat in de hoofdtekst is opgenomen.

Pensioenvermogen

De berekening van het pensioenvermogen is voor Nederlanders onder de 65 jaar anders dan voor gepensioneerden. In beide gevallen wordt het pensioenvermogen berekend met behulp van een maatstaf van het pensioeninkomen. Voor de groep onder de 65 jaar gebruiken we het geschatte jaarlijkse pensioeninkomen uit het Pensioenaansprakenbestand.²² Omdat het Pensioenaansprakenbestand geen gegevens bevat van gepensioneerde Nederlanders, hanteren we voor deze groep het gerealiseerde inkomen uit het Integraal Persoonlijk Inkomen.

Pensioenvermogen 15-65 jaar

Voor het pensioeninkomen van de groep onder de 65 jaar maken we gebruik van de variabele die de verwachte toekomstige pensioenuitkering bevat. We berekenen het pensioenvermogen door de verdisconteerde waarde van het verwachte pensioeninkomen te berekenen. Omdat deze variabele is gebaseerd op de overlevingstafels 1995-2000, verdisconteren we conform de levensverwachting anno 2000. Verder nemen we aan dat het pensioeninkomen jaarlijks volledig wordt geïndexeerd bij een inflatie van twee procent.

Pensioenvermogen gepensioneerden

We berekenen het pensioeninkomen van gepensioneerde Nederlanders door het primair inkomen en de AOW-ontvangsten van het bruto-inkomen af te trekken. Het primaire inkomen bestaat uit inkomen uit arbeid en inkomen uit de eigen onderneming. Het bruto-inkomen bevat daarnaast ook de ontvangen overdrachten, zoals het pensioen. Voor de meeste gepensioneerde huishoudens zal het primaire inkomen gelijk zijn aan nul. Echter, door het primair inkomen van het bruto-inkomen af te trekken garanderen we dat niet per ongeluk inkomen uit arbeid of eigen onderneming wordt meegerekend tot het pensioeninkomen van Nederlanders die langer doorwerken. Na aftrek van de AOW resulteert het pensioeninkomen uit de tweede pijler.²³ We berekenen het pensioenvermogen

²² Het CBS krijgt zeventig procent van de data direct van pensioenfondsen geleverd. De overige dertig procent imputeert het CBS op basis van gegevens over het fiscale loon en het aantal gemiste opbouwjaren. Zie daarvoor ook het [documentatierapport](#).

²³ In werkelijkheid zal niet alleen het tweede pijler inkomen overblijven, maar ook inkomen uit bijvoorbeeld de derde pijler. Hier kon geen rekening mee gehouden worden. Het pensioenvermogen onder 65+ers met inkomen uit de derde pijler zal dus overschat worden, omdat we voor huishoudens onder de 65 jaar alleen het tweede pijler pensioenvermogen betrekken.

wederom door het pensioeninkomen te verdisconteren volgens de levensverwachting in 2000. Omdat het berekende pensioeninkomen van jaar op jaar varieert, baseren we de berekening van het pensioenvermogen op een (reëel) gemiddelde van de pensioeninkomens tussen 2006 en 2013. We rekenen het pensioenvermogen ieder jaar opnieuw uit, omdat de levensverwachting afhankelijk is van leeftijd.

Het AOW-inkomen is nodig om het pensioeninkomen te berekenen, maar nemen we niet direct waar in de data en rekenen we zelf uit.

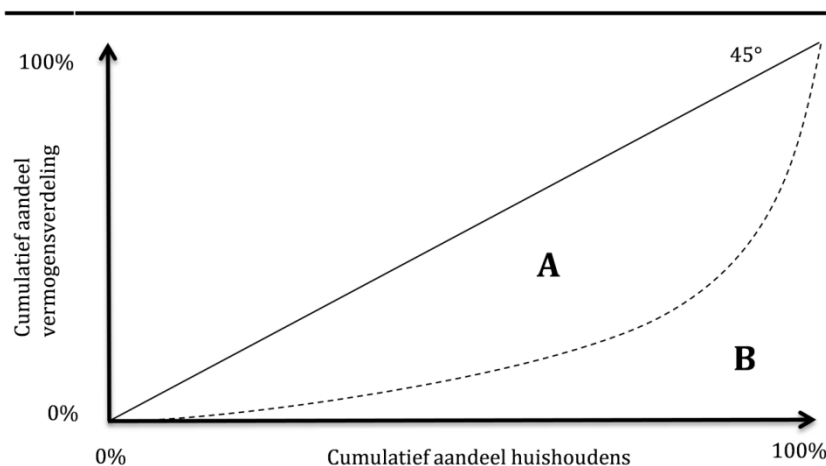
- Alleenstaanden ontvangen 70% van het netto minimumloon aan AOW.
- In geval in een tweepersoonshuishouden beide leden gepensioneerd zijn, ontvangen ze beiden 50%.
- In geval slechts één lid is gepensioneerd is de AOW 50% inclusief een inkomensafhankelijke toeslag.
- In een huishouden met meer dan twee personen is de AOW afhankelijk van of het huishouden een meerpersoonshuishouden betreft.
 - Onder een meerpersoonshuishouden voeren drie of meer mensen samen een huishouden, en is de AOW voor ieder gepensioneerd lid 70%. We nemen aan dat dit het geval is wanneer binnen een huishouden niemand elkaars partner is.
 - Wanneer twee mensen elkaars partner zijn, gaan we ervanuit dat zij samen een huishouding voeren en 50% AOW ontvangen: de overige leden ontvangen dan 70%.
 - In geval slechts één lid gepensioneerd, maar geen partner heeft, is de AOW 70%.
 - Is één lid gepensioneerd en tevens partner met een van de andere leden, dan is de AOW 50% inclusief een inkomensafhankelijke toeslag.

Appendix B: De Gini-coëfficiënt

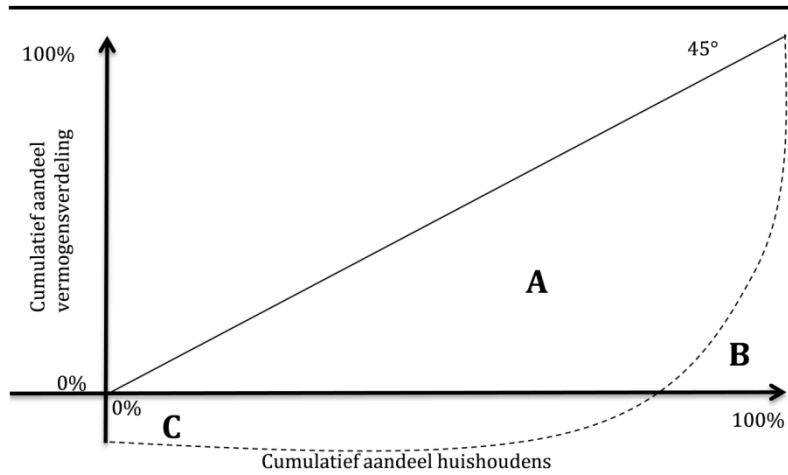
In dit onderzoek maken we gebruik van de Gini-coëfficiënt, een maatstaf voor ongelijkheid die kan worden afgeleid uit de Lorenz-curve. De 45-graden lijn in figuur B1 geeft de situatie met volledige gelijkheid aan: ieder huishouden bezit evenveel vermogen. De gestippelde lijn – een voorbeeld Lorenz-curve – komt overeen met een situatie waarin het vermogen ongelijk is verdeeld. Daarbij geldt dat hoe verder de Lorenz-curve van de 45-graden lijn afligt, hoe schever de verdeling is. De Gini-coëfficiënt wordt berekend door de oppervlakte van gebied A te delen door de som van de oppervlaktes van gebieden A en B. De Gini-coëfficiënt is gelijk aan nul als de Lorenz-curve identiek is aan de 45-graden lijn. Als één huishouden al het vermogen bezit is de oppervlakte van gebied A maximaal en bedraagt de Gini-coëfficiënt 1. Zolang de vermogensverdeling uit niet-negatieve waarden bestaat, is de Gini-coëfficiënt begrensd tussen 0 en 1.

Als de vermogensverdeling zowel negatieve als positieve waarnemingen heeft, kan de Gini-coëfficiënt boven de 1 uitkomen. Figuur B2 toont de Lorenz-curve in een situatie waarbij een selecte groep huishoudens een negatief vermogen heeft, een grote groep een vermogen heeft dat gelijk is aan nul, en een kleine groep huishoudens met een positief vermogen. De Gini-coëfficiënt wordt in dit geval berekend door de som van de oppervlakten van gebieden A en C te delen door de som van de oppervlakten van A en B. Als de oppervlakte van C groter is dan de oppervlakte van gebied B is de Gini-coëfficiënt groter dan een. Dat komt voor wanneer de verdeling relatief veel negatieve en 0-waarden heeft.

Figuur B1 Voorbeeld Lorenzcurve en afleiding Gini-coëfficiënt

Figuur B2 Voorbeeld Lorenzcurve en afleiding Gini-coëfficiënt

De Gini coëfficiënt geeft relatief veel gewicht aan het midden van de (vermogens)verdeling in vergelijking tot andere ongelijkheidsmaatstaven. Om die reden besteden we ook nog apart aandacht aan het uiteinde van de verdeling, de top 10%, 1% en 0,1%. Voor het andere uiteinde is dit minder zinvol.

Literatuur

Bettendorf, L., A. Lejour en M. van 't Riet, 2015, [Beschrijvende statistiek van DGA's](#), CPB Achtergronddocument.

Caminada, K., K. Goudswaard en M. Knoef, 2014, [Vermogen in Nederland gelijk verdeeld sinds eind negentiende eeuw](#), *Me Judice*, 27 juni 2014.

CBS, 2015, [Vermogensongelijkheid in 2014 niet verder toegenomen](#), 15 december 2015.

CBS, 2014, Documentatierapport Pensioenaanspraken, [\[link\]](#).

CBS, 2016, Documentatierapport Integraal Vermogensbestand, [\[link\]](#).

DNB, 2013, De Nederlandse spaarparadox, DNBulletin, 5 februari 2013.

Eggelte, J.J.A., R. Hillebrand, T. Kooiman en G. Schotten, 2014, [Het nationale spaaroverschot ontleed](#), DNB Occasional Studies, vol. 12 (6).

Mastrogiacomo M. en R. van der Molen, 2015, [Dutch mortgages in the DNB loan level data](#), DNB Occasional studies, vol. 13(4).

Ewijk, C. van, M. Koning, M. Lever en R. de Mooij, 2006, [Economische effecten van aanpassing fiscale behandeling eigen woning](#), CPB Speciale publicatie 62.

Krusell, P. en T. Smith, 2014, [Is Piketty's 'Second Law of Capitalism' fundamental?](#), *Voxeu.org*, 1 juni 2014.

Piketty, T., 2014, *Kapitaal in de 21ste eeuw*, De Bezige Bij (Nederlandse vertaling uit 2015).

Salverda, W. 2015., [Vermogensongelijkheid op recordhoogte](#), *Me Judice*, 13 april 2015.

Tweede Kamer, 2015, [Antwoord op vragen van de leden Merkies en Karabulut over het bericht dat de vermogensongelijkheid in Nederland recordhoogtes bereikt](#), 18 mei 2015.

Schaik, T. van, 2014, [Piketty's laws with investment replacement and depreciation](#), *Voxeu.org*, 6 juli 2014.

WRR, 2014, [Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid](#), in: M. Kremer, M. Bovens, E. Schrijvers en R. Went (red.), *WRR-Verkenning nr. 28*, Amsterdam: Amsterdam University Press.

Dit is een uitgave van:

Centraal Planbureau
Van Stolkweg 14
Postbus 80510 | 2508 GM Den Haag
T (070) 3383 380

info@cpb.nl | www.cpb.nl

Januari 2016